

УДК 787.6 (477)

Остапчук Надія Миколаївна,
концертмейстер кафедри фольклористики,
бандури та інструментального мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

БАЯННО-АКОРДЕОННЕ ВИКОНАВСТВО В СУЧАСНОМУ МУЗИЧНОМУ ПРОСТОРИ УКРАЇНИ

Мета роботи – розглянути місце і роль баянно-акордеонного мистецтва в сучасному музичному просторі України. **Методологія** полягає в застосуванні загального наукового принципу об'єктивності, історико-логічного, аналітичного та культурологічного методів у дослідженні сучасних тенденцій удосконалення та розвитку виконавської майстерності у баянно-акордеонному мистецтві. **Наукова новизна** роботи полягає у розкритті текстово-музикологічних особливостей у зміні репертуару для баяна та акордеона, що сприяло формуванню нових оновлених тенденцій у виконавстві, підвищуючи, тим самим, рівень виражальних засобів, виконавської майстерності інструменту загалом як цілісного художньо-естетичного явища музичної культури. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження підсумовано, що поруч з існуванням традиційних музичних явищ, які в повній мірі виконують культуро-захисну функцію, актуальними стають нові засоби музичної виразності і виконавські форми вираження, зосереджені на фольклорі. Співіснування консервативної і модерністичної тенденцій спричиняють появу нових напрямків у мистецтві, які починають впливати на розвиток музики ХХІ століття.

Ключові слова: баянно-акордеонне мистецтво, модерн-баян, концертне виконавство, інструментальні твори, репертуар, неофольклоризм.

Остапчук Надежда Николаевна, концертмейстер кафедри фольклористики, бандури и инструментального искусства Киевского национального университета культуры и искусств

Баянно-акордеонное исполнительство в современном музыкальном пространстве Украины

Цель работы - рассмотреть место и роль баянно-акордеонного искусства в современном музыкальном пространстве Украины. **Методология работы** заключается в применении общего научного принципа объективности, историко-логического, аналитического и культурологического методов в исследовании современных тенденций совершенствования и развития исполнительского мастерства в баянно-акордеонной искусстве. **Научная новизна** работы заключается в раскрытии текстово-музикологических особенностей в изменении репертуара для баяна и аккордеона, что способствовало формированию новых обновленных тенденций в исполнительстве, повышая, тем самым, уровень выразительных средств, исполнительского мастерства инструмента в целом как целостного художественно-эстетического явления музыкальной культуры. **Выводы.** В результате проведенного исследования подведены, рядом с существованием традиционных музыкальных явлений, которые в полной мере выполняют культуро-защитную функцию, актуальными становятся новые средства музыкальной выразительности и исполнительские формы выражения, сосредоточены на фольклоре. Сосуществование консервативной и модернистической тенденций вызывают появление новых направлений в искусстве, которые начинают влиять на развитие музыки ХХ века.

Ключевые слова: баянно-акордеонной искусство, модерн-баян, концертное исполнительство, инструментальные произведения, репертуар, неофольклоризм.

Ostapchuk Nadiya, Concertmaster, Department of Folklore, Bandura, and Instrumental art Kyiv National University of Culture and Arts

Bayan-accordion performance in the contemporary musical space of Ukraine

The purpose of the article is to consider the place and role of bayan-accordion art in the contemporary musical space of Ukraine. ***The methodology*** consists in applying the general scientific principle of objectivity, historical-logical, analytical and cultural methods in the study of modern tendencies of perfection and development of performing arts in bayan-accordion art. ***The scientific novelty*** of the work is to reveal the textual and musical features in changing the repertoire for bayan and accordion, which contributed to the formation of new upgraded tendencies in the performing arts, thus raising the level of expressive means, the performing skill of the instrument in general as a holistic artistic and aesthetic phenomenon of musical culture. ***Conclusions.*** As a result of the study, it was concluded that along with the existence of traditional musical phenomena, which entirely carry out the cultural-protective function, new means of musical expression and expressive forms of expression focusing on folklore are becoming relevant. The coexistence of conservative and modernist tendencies leads to the emergence of new trends in art, which begin to influence the development of music of the XXI century.

Key words: bayan-accordion art, modern bayan, concert performance, instrumental works, repertoire, neo-folklore.

Актуальність теми дослідження. Високий художній рівень виконавства і творчості, досягнення в галузі педагогіки і методики, впевнене впровадження в євроінтеграційні процеси зумовили позицію баянно-акордеонного мистецтва України як суттєвої складовою національної музичної культури. Разом з тим, вона надає широке поле для наукового пошуку в історичному, культурологічному, соціологічному, музикознавчому, педагогічному, виконавському, органологічному та інших аспектах.

Акордеонно-баянне виконавство України, що інтенсивно формувалося протягом ХХ – початку ХХІ ст., за своєю значущістю в досить короткий проміжок часу стало в один ряд поряд з іншими видами академічного інструментального виконавства (скрипковим, фортепіанним тощо). Одним із головних чинників такого стрімкого еволюціонування науковці вбачають формування української композиторської акордеонно-баянної школи, що потужно вплинула на активізацію цього процесу, збагативши акордеонно-баянне мистецтво високопрофесійними оригінальними творами, які наразі посідають провідне місце у концертному репертуарі професійних виконавців та молодих конкурсантів на міжнародних конкурсах, що відбуваються в Україні, та за її межами. Зокрема, саме у другій половині ХХ – початку ХХІ ст. в практиці академічного акордеонно-баянного виконавства України закладено традиції «нової акордеонної музики» сучасних українських композиторів [6, 208].

Одним з важливих питань сьогодення є кадрове забезпечення школи, підготовка високопрофесійних педагогів зі всебічно розвиненим світоглядом, високими ідеями і цілеспрямованістю. Для цього необхідно належним чином відслідковувати та аналізувати сучасні тенденції розвитку баянно-акордеонного мистецтва для вдосконалення творчих і наукових пошуків та майстерності в цьому музичному напрямі.

Аналіз досліджень і публікацій. Музичне сьогодення сучасного світового виконавства на баяні та акордеоні охоплює широкий географічний простір. До

нього залучені фактично всі країни Європи, Америка, Австралія, Японія, Середня Азія, Африка. Одне з чільних місць у розвиткові цього мистецтва займає і Україна.

Наукові студії дослідження національної школи баянно-акордеонного мистецтва беруть свій початок з другої половини ХХ-го століття. Науково-методологічна база формування виконавської майстерності баяніста-акордеоніста започаткована у 1950-х адже саме у 1953 році Алексєєв захищає першу в тодішньому СРСР кандидатську дисертацію «Викладання гри на баяні», в якій вперше висвітлюються вагомі питання походження і розвитку баяна, основних принципів навчання, організації роботи педагога в класі гри на баяні, а також подано аплікатуру подвійних нот із використанням великого пальця, започатковану М. Різолем [2, 76].

Фундатором дослідження баянно-акордеонного мистецтва є М. Давидова – відомі його праці з теорії формування виконавської майстерності баяніста, яка створена на основі теорії Б. Асаф'єва. Також в цьому ряді можливо назвати ряд наукових розвідок: Є. Іванова («Академічне баянно-акордеонне мистецтво України») Вл. Князева, А. Сташевського, Ю. Чумака, І. Яценка, В. Дорохіна, В. Зайця, А. Семешка, А. Черноіваненко, М. Різоля, В. Бесфамільнова та ін., які досліджують прийоми, штрихову палітру та виконавські можливості сучасного баяна-акордеона.

Мета роботи – розглянути місце і роль баянно-акордеонного мистецтва в сучасному музичному просторі України.

Виклад основного матеріалу. Народно-інструментальне виконавство другої половини ХХ – початку ХХІ століття почався прагненням композиторів і музикантів до пошуку нових засобів художнього вираження і виконавських концепцій. Це яскраво проявляється у сфері баянно-акордеонного мистецтва.

В українській музичній культурі сьогодні «спостерігається співіснування накладення декількох стильових парадигм з використанням в новій формі якісних характеристик попереднього періоду» [6]. У баянно-акордеонній музики неофольклорного напрямки спостерігаємо авторське перевтілення народної музики через призму власного стилю. Композиторська переосмислення фольклорних джерел часто досягає глибинних архаїчних пластів народного музикування, до яких вчені відносять такі: мелос, властивий автентично-національному інструментальному музикуванню; специфічні ознаки в ладовій структурі; гармонія; жанрові ознаки; тип розгортання музичного матеріалу. Іншим прикладом історично закономірного процесу є взаємопроникнення фольклору та джазу: від національного до міжнародного, від міжнародного до «новонаціонального».

Вплив фольклорних витоків у поєднанні з джазовими ритмами породжує виникнення нових художніх напрямків в розвитку жанрових і стильових систем. Такий синтез - один із шляхів появи неофольклоризму як стильового напрямку музики другої половини ХХ століття, яскраво представленого в баянно-акордеон творчості українських композиторів: А. Білошицького, В. Власова, А. Гайденко, В. Зубицького, К. Мяскова, В. Підгорного В. Рунчака, А. Сташевського, Ю. Шамо, Г. Шендерьова та інших, де знайшли своє відображення провідні тематичні лінії «нової музики». В їхніх творах неофольклористическіє риси простежуються в

декількох рівнях: часткового (цитатного) використання фольклорного матеріалу (В. Власов. «Парафраз на народну тему»); творчого переосмислення фольклору (А. Тимошенко. «Поліська рапсодія»); поєднання музичних національних діалектів з модерним мистецьким мисленням, зокрема ритмами джазової музики (В. Зубицький. «Концертна сюїта № 2»); переосмислення полістільових утворень (А. Сташевський. «Каприччіо в джазовому стилі») [3, 17].

90-ті роки ХХ століття – початок ХХІ століття були позначені бурхливим розвитком і становленням нового явища в баянно-акордеонному мистецтві – “модерн-акордеон” (І. Єргієв) в якості нової концепції гри на інструменті (баяні, акордеоні), що склалася у вітчизняній та зарубіжній творчості видатних виконавців-митців у комплексі з відповідним стилем композиторської творчості. Така творча концепція мистецтва модерн-баянної гри як вітчизняної версії світового нового акордеонного мистецтва професійних виконавців-митців другої половини ХХ століття полягає в єдності виконавсько-композиторської ініціативи у складенні оригінальних високохудожніх композицій для баяна як «музики для слухання» з включенням тембро-сонорних ефектів у функції конкретнографічних показників – носіїв архетипових смислів музики поставангардного стилю. Передумовою народження нового напрямку в українському музичному мистецтві став розквіт «високого модернізму» в світовому мистецтві у другій половині ХХ століття, який відрізнявся рішучим радикальним *inventio*, тяжінням до стильової новизни, пошуками нового «тембро-сонору» (в т. ч. електронного), видовищності, апологією нової естетики «конкретної» музики (П. Шеффер) [4, 160].

Сучасний тип інструмента з його величезною амплітудою художньо-виражальних, технічних та темброво-акустичних якостей у поєднанні з напрацьованим потужним арсеналом специфічно-виконавських засобів уможливають сьогодні залучення до репертуару баяніста незліченної кількості музичних зразків різних напрямків і стилів, враховуючи навіть принципово протилежні художні смаки. Спостереження за репертуарним арсеналом визначних баяністів минулого й сучасності дозволяють зафіксувати загальні тенденції, спрямовані на відтворення того чи іншого музичного стилю [5, 60].

У «модерн-баяні» акцент робиться на понятті «модерн-інтонування» як на новому творчому аспекті виразності гри на баяні (акордеоні), суть якого полягає у відтворенні поряд з інтервально-звуквисотною (класичною) логікою музики нових ритмо-тембральних, динамічно-агогічних перетворень, що складають сутність втілення «ігрових фігур» у звуковеденні, де ембріоном-стрижнем виразності може стати лише один тон, кластер, сонорний ефект (ікт). Модерн-інтонування як явище витонченого психологізму, що полягає в людському виконавському одухотворенні конструктивної мікроструктури композицій сучасних авторів, скероване виконавцем на художньо-артистичне відтворення нових змістів нової музики [4, 163].

Баянно-акордеонна музика останніх десятиліть є прикладом стрімкого оновлення мови багатьох творів. Властиве їм розмаїття нових виразів та технологій, що утворюються суголосно загальним процесам сучасного музичного простору, огорнутого потужним струменем атрадиціоналізму. Причетність до нього баяна

засвідчує активне опанування композиторами незвичних мистецьких форм, концептів та проривних технологій трансгресивного характеру: твори для баяна К. Цепколенко, В. Рунчака, І. Тараненка, Ю. Гомельської, С. Пилютікова, А. Загайкевич, А. Карнака, Л. Самодаєвої, О. Щетинського та інших українських композиторів.

Окрім створення нового фонічного середовища, характерною особливістю сучасного баянно-акордеонного виконавства є розширення діапазону інтерпретаційної парадигми. Йдеться про санкціоновані авангардом зміни мистецької постави виконавця, що наближують його функцію до рівня співавторства з композитором. Такий синтез композиторської і виконавської творчості спричинив посилення впливу сучасної музики на слухача завдяки новим формам інтерпретаційної складової музичного твору та її безпосередньої дії. Про зростання комунікативної ролі виконавства пише Н. Семененко: сучасний простір інтерпретується тепер як комплексний механізм для активного маніпулювання всіма музичними елементами й відповідно як універсальний інструмент безпосереднього впливу на слухача» [8, 98].

Зближення композиторської й виконавської творчості помітно посилюється у баянно-акордеонній музиці кінця ХХ – початку ХХІ ст. Цьому сприяли процеси її інтенсивного оновлення. Без перебільшення, ці роки можна вважати проривними у залученні композиторів до баяна. Наведемо імена відомих композиторів ХХ – початку ХХІ ст., які з успіхом використали цей інструмент у своїй творчості – С. Губайдуліна, Л. Берію, Е. Денисов, Т. Лундквіст, Є. Станкович, В. Троян, Л. Самодаєва, К. Цепколенко, Ю. Гомельська, А. Загайкевич, Л. Пригожин, Г. Банщиків, Г. Бреме, О. Шмідт та ін. Їх звернення до баяна є свідченням причетності до загальної тенденції пошуку нового «мікрокосмосу звука» та радикального оновлення звукового матеріалу.

Унікальним явищем новітньої хвилі в розвитку баянного мистецтва є впровадження естрадно-джазової стилістики в творчості композиторів для баяна. Популярність музики серед виконавців та слухачів відкрили нові горизонти перед композиторами; стилістичні, жанрові та образно-змістовні пошуки котрих значною мірою відбилися на сучасні тенденції в розвитку баянно-акордеонного мистецтва України. Популярність творів серед виконавців створили ґрунтовний плацдарм для наукового осмислення даного явища в сучасному баянному виконавстві. Серед українських композиторів, які створюють музику естрадно-джазової стилістики, слід виділити В. Зубицького, В. Власова, В. Подгорного, А. Гайденка, О. Назаренка, Б. Мирончука, А. Сташевського. Головною ознакою естрадно-джазової композиції більшості вітчизняних митців є синтез академічного з естрадним та джазовим мистецтвом. В загальному розвитку сучасного баянного виконавства особливе місце займає діяльність харківських митців. Серед великого розмаїття оригінального репертуару для баяна важливе місце займають твори В. Подгорного, А. Гайденка, О. Назаренка, які з успіхом виконуються на всіх баянних «континентах» [1, 373].

Сучасний концертний баян з точки зору самобутності і різноманітності індивідуальних художньо-виражальних можливостей сьогодні виявляється одним з найбільш прогресивних аналогів в родині акустичних музичних інструментів.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні композитори все частіше обирають саме багатотембрового концертний баян для втілення найбільш актуальних ідей і художніх концепцій в своїй творчості. Так, на сьогодні в українській музичній культурі вже існує широкий масив високохудожніх, реалізованих на найвищому професійному рівні композицій, що являють собою передові досягнення як в області технології композиторського процесу, так і з точки зору естетичного його наповнення. У процесі формування своєрідного музичного стилю сучасної баянної літератури важливу роль відіграють такі складові палітри виразних засобів як тембріка, ладо-тональна система, гармонія та ін. [9, 43].

Процес оновлення гармонійної мови в сучасній баянній музики останніх десятиліть продовжує відбуватися перш за все за рахунок ускладнення акордики як найважливішої складової фактурно-гармонійного комплексу музичного твору [9, 48].

Стильові утворення в баянно-акордеонних творах українських баяністів-практиків, репертуарні напрацювання кінця ХХ початок ХХІ століття базуються на фольклорній основі з використанням сучасних прийомів гри і інтерпретації музики самим композитором, а іноді виконавцем. Таким чином, її суть полягає в стилізації елементів ладогармонійної основи, ритму, фактури, тематизму, різних виконавських прийомів, взаємопроникнення напрямків (фольклорний – естрадно-джазовий – камерно-академічний) і створенні на цій основі нового джазово-академічного напрямку музики.

Наукова новизна роботи полягає у розкритті тексто-музикологічних особливостей у зміні репертуару для баяна та акордеона, що сприяло формуванню нових оновлених тенденцій у виконавстві, підвищуючи, тим самим, рівень виразальних засобів, виконавської майстерності інструменту загалом як цілісного художньо-естетичного явища музичної культури.

Висновки. Поруч з існуванням традиційних музичних явищ, які в повній мірі виконують культуро-захисну функцію, актуальними стають нові засоби музичної виразності і виконавські форми вираження, зосереджені на фольклорі. Співіснування консервативної і модерністичної тенденцій спричиняють появу нових напрямків у мистецтві, які починають впливати на розвиток музики ХХІ століття.

Література

1. Дяченко Ю. Естрадно-джазова стилістика в творчості харківських композиторів-баяністів. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2012. № 36. С.368–380.
2. Душний А. Наукові пріоритети баянно-акордеонного мистецтва в контексті української академічної школи гри на народних інструментах. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2015. Вип. 7. С.75–82.
3. Дякунчак Ю.И., Душний А.И. Творчество для баяна-акордеона композиторов Украины конца ХХ начала ХХІ веков: стилевые особенности. *Наука. Искусство. Культура*. 2016. Вып. 4 (12). С.16–24.
4. Єргієв І. Український «модерн-баян» — творчий феномен Одеської виконавської школи. *Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського*. 2014. Вип. 110. С. 160–170.

5. Карась С. Технічні можливості сучасного баяна (акордеона). *Молодь і ринок*. 2011. №7 (78). С.58–62.
6. Маринін І.Г. Тенденції розвитку акордеонно-баянного виконавства другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (джерелознавчий аспект). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 19. Том I. С. 208–212.
7. Маринін І. Г. Теоретико-методологічні основи вітчизняного акордеонно-баянного виконавства (друга половина ХХ- початок ХХІ ст.). *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 14. С. 286–291.
8. Семененко Н. Актуальні аспекти сучасного функціонування інтерфейсу «композитор-виконавець-музичний простір». *Музична україністика: сучасний вимір*: зб. статей. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ, 2009. Вип. 3. С. 94–104.
9. Сташевский А. Я. Тембровые, интонационно-ладовые и гармонические аспекты современной музыки для баяна (на примере творчества украинских композиторов). *Наука. Искусство. Культура*. 2013. Вып. 2. С.43–53.

References

1. Dyachenko, Yu. (2012). Variety-jazz stylistics in the works of Kharkov composers-bayanists. *Problemy vzajemodii' mystectva, pedagogiky ta teorii' i praktyky osvity*, 36, 368–380 [in Ukraine].
2. Dushny, A. (2015). Scientific priorities of accordion-accordion art in the context of the Ukrainian academic school of folk instruments. *Aktual'ni problemy mystec'koi' praktyky i mystectvoznavchoi' nauky*, 7, 75–82 [in Ukraine].
3. Dyakunchak, Y.I., Dushnyi, A.I. (2016). Creativity for bayan-accordion of Ukrainian composers of the end of the 20th century and the beginning of the XXI century: stylistic features. *Nauka. Iskusstvo. Kul'tura*, 4 (12), 16–24 [in Russian].
4. Yergiev, I. (2014). Ukrainian "modern bayan" - a creative phenomenon of the Odessa Performing School. *Naukovyj visnyk Nacional'noi' muzychnoi' akademii' Ukrainy imeni P. I. Chajkovskogo*, 110, 160–170 [in Ukraine].
5. Karas, S. (2011). Technical features of modern accordion (accordion). *Molod' i rynek*, 7 (78), 58–62 [in Ukraine].
6. Marinin, I.G. (2013). Trends in the development of accordion-bayanovogo performances of the second half of the XX - beginning of the XXI century. (source-study aspect). *Ukrai'ns'ka kul'tura: mynule, suchasne, shljahy rozvytku*. *Naukovi zapysky Rivnens'kogo derzhavnogo gumanitarnogo universytetu*, 19 (vol.I.), 208–212 [in Ukraine].
7. Marinin, I.G. (2013). Theoretical and methodological foundations of the national accordion-bayan performance (second half of the XXth to the beginning of the XXI century). *Pedagogichna osvita: teorija i praktyka*, 14, 286–291 [in Ukraine].
8. Semenenko, N. (2009). The urgent aspects of the modern functioning of the interface "composer-performer-musical space". *Muzychna ukrai'nistyka: suchasnyj vymir*, 3, 94–104 [in Ukraine].
9. Stashevsky, A. Ya. (2013). Timbre, intonation-ladder and harmonic aspects of modern music for bayan (on the example of creativity of Ukrainian composers). *Nauka. Iskusstvo. Kul'tura*, 2, 43–53 [in Russian].